

Jogtörténeti adalékok az 1782-ben Hont vármegyében kivégzett cigányok bűnperéhez

A történettudomány *Antropophages Zungari Comitatus Hontesis* (Hont vármegyei emberevő cigányok) néven tartja számon az 1782. augusztus 10-én hozott 42 halálos ítélet nyomán augusztus 22-én *Báton*, 24-én *Kemencén* és 26-án *Csábon* kivégzett cigányok történetét.

A cigányokat kezdetben betöréssel, később négy eltűnt személy *meggyilkolásával* és *megevésével* vádolták.

A hazai és európai írott források az áldozatok számát illetően egymástól eltérő adatokat közölnek: *Puskás Péter* szerint a 42 halálos ítéletből összesen 40-et hajtottak végre, s 200–220 volt a megkínzottak száma. *Clébert* szerint 45 embert végeztek ki. *Rostás-Farkas György* és *Karsai Ervin*, valamint *Soós István* egyaránt 41 végrehajtott halálos ítéletről, ezt megelőzően 173 cigány vallatásáról számol be. A Magyar Tudományos Akadémia *Vissi Zsuzsa* által összeállított kronológiában 42 halálos áldozat említése szerepel. A legtöbb kivégzést (összesen 220-at) *Brcovici* említi, míg *Ian Hancock* szerint csupán a kihallgatottak száma közelítette meg a 200-at.

A tömeges vallatásra és a kivégzésekre II. József uralkodásának harmadik esztendejében került sor, olyan időszakban, amikor a császár birodalmi modernizációs törekvései nemritkán kerültek ellentétbe a helyi hatalmat gyakorlók rendi-nemesi törekvéseivel.

II. József uralkodásának tíz esztendeje (1780–90) alatt nem koronáztatta magát királlyá. Az igazságszolgáltatásban azonban az általa kinevezett császári biztosok útján kívánta érvényesíteni a maga uralkodói akaratát.

Mindez gyakran idézett elő olyan helyzetet, melyben a hatalmi központok: megyei döntéshozók és birodalmi igazságszolgáltatási adminisztráció önérdéke fontosabb volt a tényállás alapos felderítésénél is!

„A magyarországi németiség lapja a *Pester Intelligenzblatt* is tudósított a perről. Szerintük az emberevés gyanúja úgy terelődött a befogott éjszakai betörőkre, hogy az újra kínzás alá vetettek egyike – az ütlegetések és a szörnyű kínzások következtében – az ismételt feltett kérdésre, hogy hová tették a meggyilkolt emberek tetemét, kinyjában azt kiáltotta: „Hát megettük...”, nincs a több mint hatszáz oldalas perirat egyetlen lapján sem olyan személynek a neve, aki tanuként állhatott volna a nemes vármegye elé azzal, hogy igen, én látam valamit.”

A kínvallatás – tortúra – már Mária Terézia uralkodása idején is tiltott bizonyítási eszköznek számított a birodalom területén, ám ezt a tilalmat a megyei hatóságokkal szemben csak alig-alig sikerült érvényesíteni. Esetünkben az eljáró bíróság, a *szedria*, csekély mértékben sem kísérelt meg könyörületes maradni a gyanúsítottakkal, később az elítéltekkel szemben.

A szlovák nyelven felvett – majd latinra fordított – kihallgatási jegyzőkönyvek tanúsága szerint „tótul beszélő” cigányokat vádoltak. A nyomozás során a gyanúsítottak között olyan is akadt, aki csak ötven botütés után vallotta be azt, amivel vádolták.

Az úgynevezett főbenjáró büntetések esetében a halálbüntetés végrehajtási módjai lehetnek egyszerűek (*simpliciter*): fejevétel, vagy akasztás. Nemesekre kiszabott halálbüntetést csak pallossal lehetett végrehajtani, míg a nem nemesekre kiróttat akasztással, s különböző minősített (*qualificatae*) halálbüntetésekkel hajtották végre.

(Esetünkben: keréketöréssel és felnégyeléssel.)

A Hont vármegyei kivégzések során mindhárom alkalommal alkalmazták a keréketöréses minősített büntetést, sőt annak is a súlyosabbik fokozatát. Az ítélet külön rendelkezett

a terheltek alulról való kerékbe töréséről. Akit fejből törtek kerékbe, annak büntetése – azonnali halál beállta miatt – csupán a jelenlévők számára okozott, a látványból fakadó kínokat. Akit lábfejenél kezdtek kerékbe tömi, tízcentiméterenként haladva testén felfelé, annak a kínok kínját kellett elszenvednie.

Az emberevással vádolt cigányok ügyében a tömeges halálos ítéletek meghozatala és végrehajtása között súlyos eljárásjogi hibát vétett gróf *Erdődy József* főispán, akinek törvényes kötelessége lett volna az ítéletet a Pozsonyban székelő Magyar Királyi Helytartótanács mellett a *Magyar Királyi Kancelláriához* is felterjeszteni, jóváhagyás végett.

A Főispán Pozsonyból visszatérve önhatalmúan maga adott engedélyt a kivégzésekre. II. József a történetekről csupán a korabeli német nyelvű újságokból értesült, s nyomban intézkedve vizsgálóbiztos kiküldésével akadályozta meg az esetleges további kivégzéseket.

A főispánt tiszttségéből felmentették. Erdődy helyére *Kele Józsefet*, a *Magyar Erdélyi Kancellária* tanácsosát nevezték ki. A bűnper iratai tájékoztatnak a korabeli halálbüntetéssel kapcsolatban vallott nézetekről is. Az eljáró törvényszék – időben el nem juttatott – felterjesztésében így érvelt:

„Valamennyi közül egyedül *Mihó András darázi cigány ...bot alatt való vallatás alatt is tagadta ... Mihó András ellen való szigorúbb kín-vallatásra alázattal engedélyt kérünk, kiváltképp a jelen időbeli körülmények között, mikor a kínvallatás el lévén tiltva, az attól való félelem megszüntével a gonosztevők fölszaporodnak, és vélt biztonságukban vakmerőbbek, mivel az emberek ezen söpredéke között az a hír, hogy többé bármilyen nagy gonosztevőt sem fognak halállal büntetni.*

Egyébként kegyes királyi szándék és a cigányok rendbeszedésére üdvös helyt. tanácsi rendeletek léteznek. Végrehajtottuk azokat az adófizetők sok költségével, és sok fáradtsággal folytatjuk, hogy azonban ezek javításának kevés sikere van, mutatja ez a banda, a mely ...a gyermekeket is ...rablásból és emberhússal táplálja...

Magas Királyi helytartótanács! Mivel ettől a veszedelmes söpredéktől a német és más műveltebb országok valamennyien mentek, nem látjuk át mi akadályozza azt, hogy az ebből az országból is kiűzessék és visszatérése halálbüntetés alatt megtiltassék?...

A magyar vármegyék ezt megelőzően is sorozatosan tiltakoztak az ellen a gyakorlat ellen, hogy a halálra ítélteknek az uralkodó kegyelmet adjon. II. József halála után újszerű büntetőjog elveit figyelmen kívül hagyták, a legsúlyosabb bűncselekményekre ismét alkalmazták a halálbüntetést, megtiltva azonban az ítélet végrehajtásakor a minősített kínzásokat. (A valóságban a XVIII. század végén, de még a XIX. század elején is évtizedeken át megmaradt a helyi bíróságok gyakorlatában a jobbkeéz levágásával egybekötött, vagy a kerékbe törés útján végrehajtott halálbüntetés.)

Hiba lenne azonban II. Józsefnek a bűnperben tanúsított magatartását pusztán egy felvilágosult humanista uralkodó erkölcsi felháborodásával magyaráznunk: a bűnpert követően a császár 1783. október 9-én kelt pátensében botozást rendelt el mindazoknak a cigányoknak a terhére, akiket cigány beszéden kapnak (*dr. Mezey - dr. Tauber*). Az uralkodó intézkedéseinek hatására Magyarországon a cigány népesség 1780-as 43609-es lélekszáma – a népszámlálási adatok szerint – 30241-re csökkent három év alatt (Crowe). Döntéseinek hátterében meghatározó erejű volt az alattvalók gyors, kényszeresen erőszakolt homogenizálásának szándéka.

dr. Noszkai Gábor